

Ж. О. Прилипо

**Статус фантастичного
у повісті Ю. Винничука «Королевич-машкара»**

Юрій Винничук є автором численних творів, що поєднують у собі елементи фантастики, еротики, чорного гумору та постмодерністської пародії.

Дослідження особливостей втілення фантастичного в конкретних творах письменника є прямим ключем до розуміння авторського світобачення й того багатозначного змісту, який він доносить до читача за допомогою надприродного.

Незважаючи на значну популярність, творчість Ю. Винничука є майже недослідженою, оскільки вона завжди розглядалася науковцями (Т. Шевченко, Т. Гундорова, Р. Харчук, І. Набитович) лише в загальному контексті української постмодерністської прози.

Це зумовлює актуальність нашого дослідження, метою якого є проаналізувати повість Ю. Винничука «Королевич-машкара» (1990) та визначити функції й статус у ній фантастичного елемента.

Ми розмежовуємо поняття «фантастика» (фантастичні твори) і «фантастичне» (категорія) як предмет та його ознаку і в нашій роботі звертаємося до дослідження саме фантастичного.

Знаний літературознавець Ц. Тодоров вважає, що «фантастичне – це вагання, яке відчуває людина, котрій знайомі лише закони природи, тоді, коли вона спостерігає явище, що здається надприродним». Воно існує, доки зберігається ця невпевненість, а щойно буде обрано ту чи ту відповідь, сфера фантастичного поступається незвичайному або чудесному.

Науковець висунув три умови, виконання яких, на його думку, є необхідним для того, щоб твір міг вважатися таким, у якому наявне фантастичне.

Згідно першої, художній текст має змусити читача розглядати світ персонажів як світ живих людей та відчувати вагання у виборі між природним та надприродним поясненням зображуваних подій.

Одразу на початку аналізованої нами повісті автор, який сам виступає оповідачем, вказує, що події відбуваються в конкретному місті Люботині, хоча й переносить його зі Східної на Західну Україну, у конкретний час (50-ті роки XX ст.), насичує оповідь колоритними спогадами про особливості епохи, численними подорожницями місцевого життя, зразками оригінального фольклору, використовує властиве цьому регіону галицьке наріччя, вводить до твору велику кількість другорядних персонажів. Ці прийоми розгортають перед читачем детально опрацьоване тло, на якому відбуваються події, а така ретельна та в той же час невимушена

деталізація викликає вмотивоване відчуття, що запропонована історія дійсно мала місце.

Важливим засобом верифікації у творі є позиціонування автором себе як одного з персонажів, який народився й виріс у Люботині та до певної міри був очевидцем описуваних подій. Він зберігає власне ім'я й наводить у тексті факти, подібні до його справжньої біографії. У тексті зазвичай сумніву не підлягає лише те, що подається від імені автора, мова ж персонажів може бути істинною або неправдивою. Однак оповідач теж є персонажем, і тому можливість його брехні (яка також існує) вводить читача до стану, так би мовити, структурного шоку. І тоді народжується сумнів – головна умова фантастичного. Навіть якщо читач не піддає сумніву свідчення оповідача, то він прагне разом із ним знайти раціональне пояснення незвичайним явищам.

Таким чином виконується друга умова наявності фантастичного у творі: оповідач-персонаж відчуває вагання разом із читачем, роль читача ніби довіряється персонажу, і водночас самі вагання стають предметом зображення, однією з тем твору.

Третьою умовою, яку висунув Ц. Тодоров, є важливість того, щоб читач обрав певну позицію стосовно сприйняття тексту: він повинен відмовитися як від алегоричного, так і від «поетичного» його тлумачення.

Ця умова в повісті виконується не повністю, що зумовлено загальною ліричністю, символічністю, образністю мови твору, втіленою відповідно до постмодерної естетики. Тому в тексті є місця, які слід розглядати та сприймати не буквально, а лише як втілення певних художніх образів, хоча вони також містять описи надзвичайного (сни, марення).

Згідно з концепцією Ц. Тодорова, у фіналі оповіді читач або сам персонаж все ж таки приймає те чи те рішення стосовно пояснення надзвичайних подій і тим самим полишає сферу фантастичного. Дійсно, у другій частині повісті оповідач майже знімає з себе функцію культивування вагань (взагалі самоусувається з твору як персонаж) і перекладає її на головних персонажів – Марту та Антося. Марта, яка все життя чекала на диво, хапається за чудесне і гине від чар в ім'я кохання. А от Антося обирає реалістичне пояснення (збіг, сновидіння, омана відчуттів), перетворюючи свою фантастичну історію на незвичайну пригоду.

Таким чином повість «Королевич-машкара» містить фантастичне в чистому вигляді, яке не зникає навіть у закінченні твору, бо персонажі самі пропонують читачеві альтернативні варіанти сприйняття подій. Такий прийом відкритого фіналу полишає необхідну невизначеність, яка не дозволяє зрештою зарахувати «Королевича-машкару» ні до пригодницьких творів, ні до казок, і саме за його допомогою Ю. Винничук створює твір, у якому наявне чисте фантастичне, як нетривка межа, як постійне вагання між раціональністю та дивом.